

تأثیر خانواده از جهت وراثت و تربیت در تکوین

شخصیت امام حسین علیه السلام

مریم وفادار نصرالله زاده^۱

راضیه ایمانی^۲

سیده ام فروه نقوی^۳

چکیده

دنیای امروز انسان را از هدف اصیل خلقت دور داشته و اسلام را که برنامه رسیدن به این هدف می‌باشد مورد حمله قرار داده است، پس هجمه‌ها پیکره جامعه، خانواده‌ها و افراد را متأثر ساخته، والدین را از نقش مؤثرشان در جهت ساخت انسان‌های رهرو کمال مطلوب که مدافع دین، آرمان‌ها و ارزش‌های مقدسشان باشند مثل امام حسین علیه السلام که نسبت به اهداف اسلامی و انسانی و دینی خود بسیار پایبند، غیور، غیرتمند، گذشت و ایثار از جان مال، بی توجه به دنیا مدافع بودند را غافل نموده است. بنابراین تحقیق حاضر روشی توصیفی-تحلیلی به این مسئله پرداخته که آیا خانواده از جهت وراثت و تربیت در تکوین شخصیت امام حسین علیه السلام مؤثر بوده است. در آخر با استناد به اینکه شکل‌گیری نطفه در این خانواده وجود داشته، پرورش یافتن پدر و مادر این خانواده در دامان وحی، اصول حاکم بر زندگی این خانواده، اهمیت دادن آن به مسئله تربیت فرزند و پرداختن دقیق آن‌ها به این امر مهم و بالآخره رفتار آن دو پدر و مادر در مقابل یکدیگر نتیجه می‌گیرد که این بزرگواران امر وراثت و تربیت را در شکل‌گیری شخصیت فرزندان‌شان مؤثر دانسته و وراثت و تربیت در شخصیت امام حسین علیه السلام تأثیر مستقیم و مؤثر داشته است..

واژگان کلیدی: خانواده، وراثت، تربیت، امام حسین علیه السلام، شخصیت.

۱. عضو هیئت علمی جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه خراسان

۲. دانش پژوه کارشناسی کلام اسلامی جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه خراسان

۳. دانش پژوه کارشناسی جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه خراسان

مقدمه

از یک سو بی‌توجهی والدین به نیازهای حقیقی فرزندان، تا اندازه‌ای فرار از مسئولیت‌ها و غرق شدن در عالم ماده و از سوی دیگر تبلیغات سوء دشمن تأثیرات ناهنجاری را در اجتماع کوچک خانواده و گاه در سطح وسیع‌تری یعنی جامعه با عوامل و اشکال گوناگون کاملاً آشکار کرده و سبب شده است تا ما امروز وارث جهانی پر از ناکامی‌ها، خودخواهی‌ها و نارضایتی‌ها باشیم. از آنجا که غفلت از پرورش روح فرزند در کنار جسم او از همه مهم‌تر فراموش کردن والدین، خود خویشتن را و بازماندن از خودسازی؛ نقطه شروع مشکلات است. دنیای امروز انسان را از هدف اصیل خلقت دور داشته و اسلام را که برنامه رسیدن به این هدف می‌باشد مورد حمله قرار داده است، پس هجمه‌ها پیکره جامعه، خانواده‌ها و افراد را متأثر ساخته، والدین را از نقش مؤثرشان در جهت ساخت انسان‌های رهرو کمال مطلوب که مدافع دین، آرمان‌ها و ارزش‌های مقدسشان باشند غافل نموده است. این تحقیق با عنوان تأثیر خانواده از جهت وراثت و تربیت در شخصیت امام حسین علیه السلام سعی دارد به‌طور غیرمستقیم والدین را به تأثیر بی‌بدیل‌شان در ساخت انسان‌های مؤثر، آگاه ساخته، آن‌ها را به خودسازی و دیگرسازی احسن و مطلوب اله ترغیب نماید که البته فقط به تأثیر روحی و اخلاقی این دو مؤلفه در شخصیت ایشان می‌پردازد. پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی تأثیر بر خانواده از جهت وراثت و تربیت در تکوین شخصیت امام حسین علیه السلام پرداخته و در نتیجه به این بزرگواران امر وراثت و تربیت را در شکل‌گیری شخصیت فرزندان نشان مؤثر دانسته و وراثت و تربیت در شخصیت امام حسین علیه السلام تأثیر مستقیم و مؤثر داشته است. بنا بر این به پاسخ سؤالات ذیل خواهیم پرداخت:

- تأثیر خانواده از جهت وراثت و تربیت در تکوین شخصیت امام حسین علیه السلام

چگونه می‌باشد؟

- عوامل مؤثر در تربیت چیست و چه کسانی در تربیت امام حسین علیه السلام مؤثر بودند؟

به دلیل اهمیت تربیت فرزندان نویسندگان و مؤلفان در موضوع امام حسین علیه السلام در ابعاد مختلف دست به نگارش زده‌اند که برخی به قرار ذیل است:

- مقاله: جزایری، مهناز، «نقش خانواده در تکوین شخصیت پیشرفته در فرزندان»، مجله فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، شماره ۱۳، ۱۳۸۷.

- مقاله: شاپوریان، رضا، «نقش خانواده در انتقال میراث فرهنگی به کودک»، مجله مکتب امام، شماره ۷۴، ۱۳۵۴.

- پایان‌نامه: مفتاح، حکیمه، تأثیر خانواده در تکوین شخصیت از دیدگاه قرآن و حدیث با مقارنه دانش اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، مجتمع دانشگاهی ولیعصر، ۱۳۸۹.

- پایان‌نامه: خلیلی ارجقی، بتول، بررسی نقش وراثتی و تربیت فرزندان در قرآن و فقه شیعه و تأثیر آن در تربیت دینی خانواده در شهرستان مشکین شهر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشکین شهر، ۱۳۹۵.

- پایان‌نامه: حبیب آبادی، ریحانه نور بخش، روش های تربیتی اهل بیت علیهم السلام در تربیت فرزند، دانشگاه پیام نور استان اصفهان، ۱۳۹۶.

- پایان‌نامه: قندی، افسانه، روش شناسی نقش والدین در تربیت فرزند بر اساس نامه ۳۱ نهج البلاغه، دانشگاه تهران پردیس فارابی، ۱۳۹۵.

در این پایان نامه‌ها و مقالات به تربیت فرزندان یا نقش خانواده در تربیتشان اشاره شده است ولی تحقیقی که به تأثیر خانواده از جهت وراثت و تربیت در شخصیت ایشان به طور مستقل و مدون پرداخته باشد وجود ندارد. بنا بر این تحقیق حاضر با نظر گرفتن اهمیت این مسئله، از بیان مباحث فرعی و پراکنده

خودداری کرده و بر خلاف پژوهش‌های دیگر به بحث تأثیر خانواده از جهت وراثت و تربیت در تکوین شخصیت امام حسین علیه السلام پرداخته است.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- مفهوم خانواده

به معنای خاندان، دودمان، خیل خانه (دهخدا، ۱۳۳۴: ۱۸۴/۲۰). گروه کوچکی که حد فاصل بین فرد و جامعه قرار گرفته است، البته صاحب‌نظران تعریف‌های متعددی برای خانواده ارائه کرده‌اند که هر تعریف به بُعدی از خانواده توجه داشته است، از این‌رو شاید مناسب‌تر باشد که خانواده را با توجه به ویژگی‌های اساسی آن تعریف کنیم.

الف: از عمومی‌ترین سازمان‌های اجتماعی است که بر اساس ازدواج بین یک مرد و دست‌کم یک زن شکل می‌گیرد.

ب: در آن مناسبات خونی یا اسناد یافته (پذیرش فرزندان) به چشم می‌خورد.

ج: معمولاً دارای نوعی اشتراک مکانی است.

د: معمولاً کارکردهای گوناگون شخصی، جسمانی، اقتصادی، تربیتی و جزء این‌ها را بر عهده دارد. خانواده همچون آینه‌ای عناصر اصلی جامعه را در بر دارد و انعکاسی از نابسامانی‌های اجتماعی است. در عین حال، تأثیرپذیری شدیدی از جامعه دارد و می‌توان گفت جامعه سالم فقط در پرتو خانواده سالم ممکن است (ساورخانی، ۱۳۸۹: ۱۳۶).

۱-۲- مفهوم وراثت

مجموعه پدیده‌های مربوط به انتقال کلیه یا قسمتی از خصوصیات از طرف پدر و مادر یا اسلاف به فرزندان یا اخلاف و حفظ هویت جسمانی آنان می‌باشد.

(منصور، دادستان، راد، ۱۳۵۶، ص ۳۴۵)

۳-۱- مفهوم شخصیت

منش، رفتار، یا حالت هایی که موجب برجستگی و اهمیت شخصی در چشم دیگران و جلب احترام آنان می شود.

مجموعه صفات، ویژگی های جسمی و رفتاری شخص که او را از دیگران متمایز می سازد (صدری افشار، حکمی، ۱۳۸۱: ۸۱۹/۱). این اصطلاح در شمار اصطلاحاتی است که در روانشناسی جدید فراوان به کار رفته است و شاید اصطلاحی باشد که معنای آن بیش از هر کلمه دیگر دستخوش تغییرات بوده است. آلپورت در ۱۹۳۷ به بیش از پنجاه معنای مختلف در این باب اشاره کرده است. شخصیت اساساً معرف مفهوم وحدت تام و تمام یک انسان یا مجموعه ویژگی های افتراقی دائم (هوش، خلق، مزاج، سرشت) و کیفیات خاص رفتار اوست.

تعریفی که شلدن (Sheldon) با الهام از وارن (warren) و آلپورت ((Allport) درباره شخصیت آورده است با این مفهوم مطابقت می کند که شخصیت یک سازمان پویای جنبه های شناختی، انفعالی، انگیزشی، فیزیولوژیکی و شکل شناختی فرد است. از نظر مایلی (Meili) شخصیت یک کلیت روانی است که فرد معینی را مشخص می کند (منصور، دادستان، راد، ۱۳۶۵: ۲۱۳).

۴-۱- امام حسین علیه السلام

در سوم شعبان سال چهارم هجرت در خانه عصمت، عفت و پاکی، خانه حضرت فاطمه علیها السلام، خانه ای که زیر سقف آن، دنیائی از فضیلت و ایمان موج می زد، شور عجیبی برپا شد، زیرا که حضرت فاطمه علیها السلام دختر محبوب پیامبر صلی الله علیه و آله پسری بدنیا آورده بود. نام نوزاد را حسین علیه السلام گذاشتند. انسانی بزرگ؛ که سالها بعد پرچمدار آزادی می گشت و از نظر خصلت های ارثی و محیط پرورشی مقامی خاص داشت. محیط پرورش امام حسین علیه السلام، محیطی پاک و مملو از تقوی بود که هرگز در آن محیط؛ از پلیدی و اهریمن منشی خبری نبود، همه چیز رنگ خدائی داشت، دنیایی مملو از راستی ها بود. آنجا که لطیف ترین احساسات انسانی اوج

گرفته بود و حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت علی عَلِيٌّ و حضرت فاطمه عَاطِمَةُ به امام حسن و حسین عَلِيَّيْنِ می‌آموختند که مسلمان در کنار تمایلات انسان دوستی باید از ترس و بیم که پدید آورنده هرگونه زبونی و خواری است به دور باشد. امام حسین عَلِيٌّ در این محیط آزاده پروری آموختند که مردان خدا آزاد مرد هستند، آزاد مردان دلیر می‌باشند و بهادران و جوانمردان هرگز به ستمکاران میدان نمی‌دهند و بندگی هیچ کس جز خدای بزرگ را برگردن نمی‌نهند. حضرت حسین عَلِيٌّ همچنان در مکتب مردم خواهی حضرت علی عَلِيٌّ پرورش می‌یافتند و روح بزرگ ایشان برای انجام رسالت مهمی که داشتند آماده می‌گشت. امام حسین عَلِيٌّ خصایص و ویژگی‌های منحصر به فرد زیادی دارد که برخی از آنها را هیچ کسی با او اشتراک ندارد و برخی را هم فقط ممکن است معدودی از افراد، آن هم فقط از سایر معصومین عَلِيَّيْنِ با وی مشترک باشد. حسین عَلِيٌّ یگانه است، هم خودش و هم رفتارش، هم قیامش و هم تاریخش، هم زندگی‌اش و هم شهادتش، هم عاشورایش و هم کربلایش یعنی از ابتدای تاریخ تا انتهای عالم تکرار نشده و نخواهد شد. از جمله خصایص حسین ابن علی عَلِيٌّ مطیع و ولایت پذیری ایشان در برابر امام زمان خویش می‌باشد. به‌عنوان نمونه در مجلسی، معاویه، حسنین عَلِيَّيْنِ و جمعی از اصحاب امیرالمؤمنین عَلِيٌّ را احضار کرد و از آنها بیعت گرفت، هنگامی که از قیس بن سعد بیعت خواست قیس به عنوان کسب تکلیف نگاهی به امام حسین عَلِيٌّ کرد تا آن حضرت به او دستوری بدهند، حضرت به او فرمودند:

«یا قیس إِنَّهُ امامی، یَعْنِي الْحَسَنَ» (مجلسی، ۴۴: ۳۰۳/۱۴۰۶) ای قیس او یعنی امام حسن عَلِيٌّ امام و رهبر من است (و باید بر طبق نظر او عمل کنی).

در کنار این عملکرد امام، عمل دیگری نیز در زمان امامت خود ایشان به چشم می‌خورد که گواه بر پیروی ایشان از رهبر و احترام به برادر است. امام حسین عَلِيٌّ پس از شهادت برادر تا سال ۶۰ هجری که مرگ معاویه اتفاق افتاد با اینکه به مقام رهبری و امامت رسیده بودند و اطاعت دیگری بر ایشان واجب نبود برای احترام

قرارداد صلح برادر و امضاء آن از هرگونه اقدامی خودداری فرمودند؛ حتی در پاسخ برخی شیعیان که از آن حضرت تقاضای قیام در برابر معاویه و جنگ با او را می-کردند دستور صبر و تقیه در برابر معاویه را می‌دادند و می‌فرمودند با معاویه قراردادی داریم و به آن پایبند هستیم هرگاه معاویه از دنیا رفت به وظیفه خود عمل خواهیم کرد (رسولی محلاتی، ۱۳۸۱: ۶۵). این درسی است که حضرت حسین علیه السلام به همه پیروانش داده تا پیرو رهبر بوده و از دستورات و برنامه‌ها و اقدامات او استقبال کرده و سرپیچی ننمایند. این نشان دهنده زهد و بی‌اعتنایی آن حضرت در برابر دنیا نیز می‌باشد به طوری که آن حضرت جان خود و جوانان، برادران و اصحاب خویش را فدا کرد و راه حق و دین خدا را در برابر دنیا انتخاب کرد. با این حال آن حضرت بسیار غیرتمند و غیور نسبت به خود و خانواده، اصحاب و دین خدا بود. در عین حال با تدبیر بود نه به دنبال خلافت و حکومت بود و نمی‌خواست زمام قدرت را به دست بگیرد بلکه می‌خواست از راه شهادت و گذشت خود و خانواده‌اش دستگاه اموی را رسوا سازد و آیین ظلم و ستم آنها و محبانان را تا ابد در تمام جوامع انسانی محکوم سازد. خصوصیات و امتیازات ویژه امام حسین علیه السلام را به هیچ وجه نمی‌توان در این نوشتار و نه در هزاران نوشته دیگر جمع کرد.

۱-۵- مفهوم تربیت

منظور از تربیت؛ پروراندن، بار آوردن، به ترقی و کمال رساندن و بالا بردن و برتری دادن است.

رفتار شایسته و برابر با نظام ارزشی یک جامعه یا محیط کار (تربیت اخلاقی و اجتماعی)، عمل یا فرآیند آموزش دادن و آماده کردن افراد برای حرفه‌ای معین می‌باشد (صدری افشار، حکمی، ۱۳۸۱: ۳۵۸/۱).

۱-۵-۱- اهمیت تربیت در اسلام

خدای متعال تمام هستی را آفرید تا انسان به کمال، رشد اخلاقی و معنویت دست یابد از این رو در آیات و روایات یکی از اهداف فرستادن و تبلیغ پیامبران را تربیت و تزکیه انسان معرفی کرده است. خداوند متعال می‌فرماید:

(هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ) (جمعه/۲). اوست که در میان مردم بی‌سواد، پیامبری از خودشان برانگیخت تا آیات او را بر آنان بخواند و آنان را (از آلودگی‌های فکری و روحی) پاکشان کند و به آنان کتاب و حکمت بیاموزد و آنان به یقین پیش از این در گمراهی آشکاری بودند.

از طرفی برای پی بردن به اهمیت تربیت و تزکیه همین بس که خداوند متعال این مطلب را پس از سوگند بیان می‌کند و آن را بالاتر و با ارزش تر از عظمت آسمان‌ها، زمین، خورشید و ماه معرفی کرده و سرانجام نیک و بد انسان را وابسته به آن می‌داند.

(قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا) (شمس/۹-۱۰). بی‌تردید کسی که نفس را (از آلودگی پاک کرد) و رشد داد، رستگار شد و کسی که آن را (به آلودگی‌ها و امور بازدارنده از رشد) بیالود (از رحمت حق) نومید شد.

۱-۵-۲- عوامل مؤثر بر تربیت

در فرآیند تربیت، شناسایی عوامل تأثیرگذار بر شخصیت امری تعیین کننده و سرنوشت ساز به شمار می‌آید. از منظر روان شناسی، وراثت و محیط در شکل-گیری و تحول شخصیت آدمی دخالت و تأثیر دارد.

۱-۵-۲-۱- وراثت

وراثت عبارت است از تمام ظرفیت‌ها و استعدادهای ژنتیکی و کروموزومی که فرزند از پدر، مادر و اجداد خود به ارث می‌برد و با خود به دنیا می‌آورد. تأثیر و

اهمیت وراثت در پایه گذاری و شکل دهی شخصیت نمی تواند مورد شک و تردید واقع شود. عامل وراثت بر خصوصیات جسمانی فرزند (مانند رنگ پوست، چشم، مو و ...)، چگونگی کارکرد اعضای بدن (مانند قلب، معده، مغز و ...) و نیز بر خصوصیات روانی و اخلاقی وی (مانند خوشخویی یا تند خویی و ...) مؤثر است. از منظر اسلامی عامل وراثت به عنوان یکی از عوامل مؤثر در شخصیت انسان و نه به عنوان تنها عامل قابل قبول می باشد. به عنوان شاهدی بر پذیرش این عامل از سوی اسلام می توان توصیه های اسلامی را راجع به دقت در انتخاب همسر، تأکید بر پاکی و طهارت غذای والدین و سفارش به پاکی و طهارت روحی و جسمی ایشان قبل از انعقاد نطفه را برشمرد (مرتضی تهرانی، حیدری کاشانی، ۱۳۹۲: ۹۴ و ۹۵).

۱-۲-۲-۵- محیط

محیط به عنوان عاملی مهم و مؤثر در فرآیند تربیت و شکل گیری شخصیت فرزند، شامل محیط جنینی (رحم مادر)، محیط جغرافیایی (منطقه جغرافیایی که فرد در آن رشد می کند) و محیط انسانی و اجتماعی (محیط خانواده و محیط بیرون از خانواده) می باشد. از این میان، تأثیر محیط خانواده بر تربیت و شکل گیری شخصیت فرد بسی چشم گیرتر است. این که محیط خانواده برای فرزند تا چه حد لبریز از عشق و محبت و سرشار از شور و نشاط باشد، این که پدر و مادر تا چه میزان نسبت به یکدیگر و فرزندانشان حس تفاهم، سازگاری، و حرمت گذاری داشته باشند، اینکه والدین و دیگر اعضای خانواده واجد چه فضیلت ها و رذایل اخلاقی باشند، این که محیط خانواده تا چه حد معنوی و اخلاقی باشد و خلاصه هر آنچه که در محیط خانواده می گذرد نخستین و مداوم ترین آثار را در تربیت کودک بر جای می گذارد و شخصیت آینده وی را پی ریزی می کند (همان، ۹۶ و ۹۹).

۱-۵-۲-۳- نقش والدین

در احادیث پیشوایان معصوم، سخنان فقیهان و عالمان دین، برای امر ازدواج مستحباتی بیان شده که از نقش مؤثر والدین در تربیت حکایت دارد، مانند شرایط پدر و مادر و بیان ویژگی‌های همسران، رعایت دستورات فراوان قبل از انعقاد نطفه و پس از آن در زمان بارداری، آداب تولد و تربیت و ... که تأثیرات بسزایی در سرنوشت و سعادت کودک دارد.

۱-۵-۲-۴- ویژگی‌های والدین

همانگونه که ویژگی‌های جسمی پدر و مادر به فرزند منتقل می‌شود، ویژگی‌های روحی و معنوی آنان نیز تأثیری بسزا در فرزند می‌گذارند. به عبارت دیگر فرزند حق دارد پدر و مادر شایسته داشته باشد تا ویژگی‌های سعادت آفرین به او منتقل گردند. برخی از ویژگی‌های شایسته والدین مثلاً دینداری، اصالت خانوادگی، عفت و پاکدامنی، ویژگی‌های جسمی مطلوب، هماهنگی اخلاقی و سلامت روانی، فهم و درک متقابل می‌باشد (قاسمی، علی، ۱۳۹۱: ۸۳-۷۷). البته باید یادآور شد که این ویژگی‌ها در کنار سایر ویژگی‌های مطلوب به صورت قابل توجهی در خانواده امام حسین علیه السلام وجود داشته است.

۲- تأثیر وراثت بر شخصیت امام حسین علیه السلام

یکی از عوامل غیر قابل انکار در سر نوشت انسان، قانون وراثت است. خصوصیت روحی و اخلاقی همچون بُعد جسمانی از طریق عوامل وراثتی (ژن) از والدین به فرزندان منتقل می‌شود. خصوصیات والدین از طریق ژن‌های تکمیل دهنده نطفه به فرزند منتقل می‌شود و در تعیین مسیر رشد و نمو و شکل‌گیری شخصیت کودک تأثیر می‌گذارد.

۲-۱- اهمیت وراثت

برای آنکه به اهمیت وراثت، این عنصر سازنده در شخصیت کودک پی برده شود دو روایت از حضرت رسول گرامی اسلام ﷺ بیان می‌گردد:

«السَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ وَالشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ». (کوفی اهوازی، ۱۴۰۲: ۱۴) بدبخت کسی است که در رحم مادر گرفتار بدبختی شود و خوشبخت کسی است که در رحم مادر دارای خوشبختی گردد.

«کلّ مولود یولد علی الفطره، و إنّما أبواه یهودانه و ینصرانه» (کلینی، ۱۳۵۰: ۴۰/۷) هر مولودی بر فطرت الهی از مادر متولد می‌شود و این پدر و مادر هستند که او را یهودی، نصرانی و مجوسی بار می‌آورند.

حضرت امیر المؤمنین علیه السلام نیز از برادر خود عقیل که در بین عرب، نسب شناس بود بعد از شهادت حضرت فاطمه علیها السلام در خواست خواستگاری از دختری را برای خود کردند که بتواند فرزند شجاع به دنیا بیاورد. عقیل، مادر حضرت ابوالفضل را که از قبیله شجاع و جنگاور بنی اسد بود برای برادر خواستگاری کرد.

بنابراین این روایات تأکید بر مسأله وراثت و تأثیر آن بر منش و خصوصیات کلی کودک و نیز محیط خانوادگی بر چگونگی حالات، رفتار و اندیشه کودکان است. خانواده نخستین نشانه شخصیت، اخلاق و فرهنگ انسان‌هاست. فرزندان غالباً ریشه در نیاکان و خانواده‌های فرهیخته دارند اما در میان مردان جهان هیچ‌کس به پایه شرافت و کرامت خانوادگی امام حسین علیه السلام و برادرانش نمی‌رسد که جدشان خاتم انبیاء، پدرشان سرور اوصیاء و مادرشان حضرت فاطمه علیها السلام سرور زنان جهان باشد. امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام این دو گوهر بی‌بدیل آفرینش از تلاقی دو اقیانوس علم و حکمت علوی و فاطمی پدید آمده‌اند.

شیخ المحدثین، صدوق از یحیی بن سعید روایت می‌کند که از امام صادق علیه السلام شنیدم: در تأویل سخن خدا: (مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ، بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ * يُخْرُجُ

مِنْهُمَا اللَّوْلُو وَالْمَرْجَانُ) (رحمن/۱۹ و ۲۰). دو دریا را به گونه‌ای روان کرده است که باهم برخورد کنند میان آن دو حدفاصلی است که در هم تداخل نمی‌کنند

فرمودند: «علی علیه السلام و فاطمه علیهما السلام دو دریای ژرف دانش‌اند که یکی وارد حد دیگری نمی‌شوند و لؤلؤ و مرجان در آیه، حسن علیه السلام و حسین علیهما السلام هستند» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۹۸/۲۴-۹۷).

شاخص‌ترین اشخاصی که از جهت وراثت در تکوین شخصیت امام حسین علیه السلام مؤثر بودند به شرح ذیل است:

۲-۱-۱- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

در منزل حضرت فاطمه علیها السلام و حضرت علی علیه السلام همواره چهره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به چشم می‌خورد که در ترسیم خط مشی زندگی و تربیت نوزادان دخالت داشته به خصوص در مورد حسنین علیهما السلام رفتار اعجاز آمیزی داشتند.

رفتار ایشان و اظهار محبت‌های ایشان بدان سان بوده است که حسنین علیهما السلام از آغاز تولد فرزندان حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله خوانده شده‌اند (حجتی کرمانی، ۱۳۸۱: ۳۷). و اما حضرت پیامبر صلی الله علیه و آله انسان و مرد فضیلت، عقل، کمال، حکمت، وقار و جلال هستند. ایشان عالم، حکیم، پرهیزگار، صاحب شجاعت و بردباری و دیگر صفات پسندیده انسانی و کمالات متعالی می‌باشند. در کارهایشان هیچ اثری از ضعف و سستی و در رفتارشان نشانی از پراکندگی و تناقص دیده نمی‌شود. خداوند متعال آن حضرت را برای همیشه نمونه و الگوی بشر قرار داده تا در همه کارهای کوچک و بزرگ به ایشان اقتدا کنند (مرتضی عاملی، ۱۳۸۴: ۲۹) سپس می‌فرماید:

(لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) (احزاب/۲۱) «قطعاً برای شما در اقتدا

به رسول خدا سر مشقی نیکوست»

با استناد به این آیه و دستور خداوند به الگو گیری مطلق و بی قید و شرط از پیامبر ﷺ می توان نتیجه گرفت که ایشان معصوم، مبری از لغزش و برترین و کامل ترین خلایق هستند.

۲-۱-۲- حضرت خدیجه

از برجسته ترین لقب های دخت فرزانه حجاز حضرت خدیجه این بود که پس از پشت سر نهادن دوران کودکی و نوجوانی و پس از رشد جسمی و عقلی و پس از خودسازی و خودشکوفایی، نخست از سوی چهره های برجسته و درست اندیش خاندان خویش و آنگاه از سوی قریش و مردم مکه به واژه طاهره یا پاک سرشت مفتخر گردیدند. ایشان با این که در میان ناز و نعمت و اعتبار خانوادگی و امکانات گسترده زندگی و زرق و برق مادی پرورش یافته بودند اما این امکانات و نعمت ها هرگز نتوانست ایشان را دستخوش غفلت ساخته و از مرز معنویت و کمال طلبی بیرون ببرد (کرمی فریدنی، ۱۳۸۵: ۳۶). در عظمت شخصیت این بانو همین بس است که خداوند به خاطر بزرگی ایشان دختری با عظمت تر از خودشان چون حضرت فاطمه علیها السلام را به ایشان عنایت کرد.

۲-۱-۳- حضرت فاطمه بنت اسد

حضرت فاطمه بنت اسد مادر حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام نیز از قریش و از خاندان بنی هاشم بودند و مانند سایر عزیزان که ذکر نمودیم، از جهت وراثت در تکوین شخصیت امام حسین علیه السلام مؤثر واقع شده اند. درباره ایمان این بانوی محترمه به خدای تعالی و پیامبران الهی حتی قبل از نبوت رسول خدا صلی الله علیه و آله همین حدیث کافی است که در باب ولادت امیرالمؤمنین علیه السلام نوشته اند و شیعه و اهل سنت آن را نقل کرده اند. چون درد زاییدن برایشان فشار آورد و هنگام ولادت آن حضرت گردید، به کنار خانه کعبه آمدند و با این چند جمله ناراحتی خود را به پیشگاه خدای تعالی اظهار کرده فرمودند:

«پروردگارا من ایمان دارم به تو و همه پیمبران و کتابهایی که از سوی تو آمده و گفتار جدم ابراهیم خلیل علیه السلام را که این خانه کعبه را بنا کرد تصدیق می‌کنم. پروردگارا به حق همان کسی که این خانه را بنا کرد و به حق این نوزادی که در شکم من است ولادت او را بر من آسان گردان» (رسولی محلاتی، ۱۳۸۱: ۹).

۲-۱-۴- حضرت علی علیه السلام

امام علی علیه السلام ما را نمی‌رسد جز آنکه ایشان را دوست بداریم و به ایشان عشق بورزیم که ایشان جوانمردی بس عالی‌قدر و بزرگ نفس بودند. از سرچشمه وجدان ایشان خیر و نیکی می‌جوشید، از دل ایشان شعله‌های شور و حماسه زبانه می‌زد، شجاع‌تر از شیر ژیان بودند ولی شجاعتی ممزوج با لطف و رحمت و عواطف رقیق و رأفت...

در کوفه غافلگیر و کشته شدند، شدت عدل ایشان موجب این جنایت گردید. پیش از شهادت درباره قاتل خود فرمودند:

«اگر زنده ماندم خود می‌دانم و اگر درگذشتم کار به دست شما است. اگر خواستید قصاص نمائید، در برابر یک ضربت تنها یک ضربت زنید اگر درگذرید به تقوا نزدیکتر است» (عبدالمقصد، بی‌تا: ۹)

به حقیقت شخصیت امام علی علیه السلام پدر بزرگوار امام حسین علیه السلام چنان عظیم و وارسته است که مرزهای اسلام را در می‌نوردد و افکار و قلوب غیر مسلمانان را هم تسخیر می‌کند اما باز هم همه از درک عظمت ایشان باز مانده‌ایم.

۲-۱-۵- حضرت فاطمه زهرا علیها السلام

در شأن حضرت می‌توان گفت که ایشان روشن‌ترین مصداق کوثر (خیر فراوان) هستند. کوثر معنای جامع و وسیعی دارد و آن خیر کثیر و فراوان است، مصداق آن زیاد می‌باشد ولی بسیاری از بزرگان علمای شیعه یکی از روشن‌ترین مصداق‌های آن را وجود مبارک فاطمه زهرا علیها السلام دانسته‌اند چرا که شأن نزول آیه می‌گوید آن‌ها

پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله را متهم می‌کردند که بلا عقب هستند قرآن ضمن نفی سخن آنها می‌گوید: «ما به تو کوثر دادیم» (مکارم شیرازی، ۱۳۶۴: ۴۰۲/۲۷). در وجود مقدس حضرت فاطمه زهرا علیها السلام برکاتی نهفته بود که به همین دلیل یکی از اسماء آن حضرت مبارکه می‌باشد. مفسرین کلمه مبارک را به کسی که دارای برکات فراوان باشد تفسیر کرده‌اند. با نظری اجمالی به زندگی سراسر معنوی آن حضرت روشن می‌شود که در میان نسل بشر از آغاز تا پایان آن، شخصیتی با برکت تر، محبوب تر و عزیزتر از حضرت فاطمه زهرا علیها السلام به دنیا نیامده است. فرزندان حضرت زهرا علیها السلام نسل حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله هستند و این خود یکی از پیش بینی‌های قرآن کریم است که پروردگار متعال پس از حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله نسل ایشان را از طریق حضرت فاطمه زهرا علیها السلام به وجود آوردند. در حقیقت برکت امتداد خط امامت از وجود مبارک ایشان است (طباطبائی، ۱۳۸۴: ۶۳۹/۲۰). از سوی دیگر حضرت فاطمه علیها السلام حداقل ۱۰ سال تحت تربیت شخص اول اسلام بودند و از لحاظ نیکوکاری، راستی، وفاداری و شجاعت آن چنان بودند که نظیر نداشتند.

۲-۱-۶- امام حسن مجتبی علیه السلام

مورخان نوشته‌اند که روزی حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله ضمن اظهار محبت به امام حسن علیه السلام فرمودند:

«همانا حسن ریحانه من است و این فرزندم سید بزرگان است و به زودی خداوند به دست او بین دو گروه مسلمان صلح برقرار خواهد کرد او تحفه‌ای از خداوند جهان برای من است. از من خبر خواهد داد و مردم را با آثار باقی مانده از من آشنا خواهد کرد، سنت مرا زنده خواهد کرد و افعال و کردارش نشانگر کارهای من است. خداوند عنایت و رحمتش را بر او فرستاده و رحمت و رضوان خداوند بر کسی باد که حق او را شناسد و به خاطر من به او احترام نموده و نیکی کند» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۳۴/۴۳).

از لابلائی سخنان حضرت پیامبر ﷺ می‌توان به مقام امام حسن ﷺ در پیشگاه خداوند و مقام نبوت پی برد که همه نشان دهنده عظمت شخصیت ایشان می‌باشد. اکنون این قسمت را با مختصری یاد می‌کنیم که از حضرت پیامبر ﷺ آغاز کردیم، با سخنی از ایشان درباره عظمت سید اهل جوانان بهشت پایان بخشیدیم تا بیان کنیم که امام حسین ﷺ از چنین نسلی هستند، نسلی که اگر در صحنه تاریخ جستجویش کنیم شخصیت اشخاص بزرگ و حنیف را یکی پس از دیگری ورق زده به حضرت اسماعیل ﷺ و بعد به حضرت ابراهیم ﷺ پیامبر خدا می‌رسیم که سخت ترین آزمایشات الهی را پشت سر نهاده و به مقام امامت پس از نبوت نائل گردیدند. پس امام حسین ﷺ مهر و عاطفه، صمیمیت و گذشت، فروتنی و تساهل، مردانگی و صلابت و تعقل و پاکدامنی را از محیط خانوادگی خویش فراگرفتند و بذر صفات نیک که در روح ایشان کاشته شده بود در دروان طفولیت آبیاری گردید.

۳- تأثیر تربیت بر شخصیت امام حسین ﷺ

اسلام شخصیت آینده کودک را مرهون تربیت، پرورش و مراقبت پدر و مادر می‌داند. تمام حرکات، اعمال و گفتار پدر و مادر در روح حساس و لطیف فرزند تأثیر می‌گذارد، هر فرزند نماینده کیفیت سلوک و رفتار پدر و مادرش می‌باشد. اهمیت دادن به مسئله تربیت در خاندان نبوت را از لابلائی صفحات تاریخ و سیری در شخصیت خانواده امام می‌توان درک کرد، اما چهل روز فاصله گیری حضرت پیامبر ﷺ از حضرت خدیجه ﷺ، روزه‌های روز و عبادت‌های شبانه آنحضرت در این مدت، رفتار اعجاز آمیز ایشان با دختر گرامی شان و بعد با حسنین ﷺ، رفتارهای ریز و درشت حضرت علی ﷺ و حضرت فاطمه ﷺ در برون و داخل خانه به خصوص در مقابل فرزندانشان و عملکرد این دو بزرگوار در مقابل یکدیگر این اهمیت را بارزتر می‌کند.

۳-۱- اهمیت توجه به شکل گیری نطفه

جبرئیل امین به حضرت رسول خدا ﷺ عرض کردند یا محمد خداوند علی اعلا سلام می‌رساند و به تو فرمان می‌دهد که مدت ۴۰ روز از همسرت خدیجه رضی الله عنها دوری گزینی، پس حضرت چهل روز دوری گزیدند. روزها روزه می‌گرفتند و شبها عبادت می‌کردند. چون چهل روز شد جبرئیل نزول کردند و فرمودند: «پرودگار علی اعلا سلام می‌رساند و می‌فرماید خود را برای تحیت و تحفه او آماده سازی» حضرت پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: «ای جبرئیل تحفه حضرت رب العالمین چیست؟ و تحیت او کدام است؟» جبرئیل پاسخ دادند: نمی‌دانم در این بین میکائیل نزول فرمودند و طبقی پیش‌روی حضرت گذاشتند و فرمودند: «ای محمد پرودگارت دستور می‌دهد که افطارت را با این طعام قرار دهی» حضرت از آن غذا تناول کردند و بعد قصد نماز نمودند، جبرئیل فرمودند: «امشب نماز بر تو حرام است تا به منزل خدیجه رضی الله عنها در آیی و با او بیامیزی، زیرا خدای عزوجل قسم خورده امشب از صلب تو فرزندی پاک و پاکیزه خلق کند» پیامبر صلی الله علیه و آله به سرعت بسوی منزل حضرت خدیجه رضی الله عنها آمدند و بلافاصله به بستر آن حضرت رفتند (مجلسی، ۱۴۰۳: ۷۸/۱۶). از این حدیث می‌توان موارد زیر را بدست آورد:

- دستور کناره گیری از حضرت خدیجه رضی الله عنها، تا با ندیدن، رغبت و شوق پیامبر صلی الله علیه و آله به ایشان زیاد شود، چنانچه آرامش پدر و مادر و حالات روانی آنها در هنگام انعقاد نطفه در سرشت و سرنوشت طفل اثر می‌گذارد.

- اشتغال پیامبر صلی الله علیه و آله به عبادت برای افزایش روحانیت وی و تعالی ایشان در اتصال به عالم بالا.

- افطار کردن آن حضرت به مائده آسمانی که به سرعت بتواند به نطفه تبدیل شود زیرا تردیدی نیست که نوع غذا مانند: حلال، حرام، پاک و نجس در چگونگی شکل گیری نطفه قطعاً مؤثر است. چنانچه امام حسین رضی الله عنه بارها دشمنان را با این عنوان که شکم هایشان از حرام پر شده مخاطب قرار دادند. بنابر این حرام خواری

یکی از مؤلفه‌های امام کشان بالقوه است که اگر با دیگر عوامل کنار هم قرار گیرند بالفعل خواهد شد.

- توجه و حرکت فوری به سوی خانه حضرت خدیجه علیها السلام برای انتقال نطفه با این مقدمات که عامل دیگری در این بین واقع نشود.

- نطفه حضرت فاطمه علیها السلام اینگونه بسته شده، حضرت علی علیه السلام هم به خاطر شأن والایشان در کعبه تولد یافتند و در سنین کودکی تحت کفالت پیامبر صلی الله علیه و آله قرار گرفتند و حالا تلاقی این دو دریای علوی و فاطمی لؤلؤ و مرجانی چون حسنین علیهما السلام را در بر خواهد داشت.

۴- حضرت فاطمه پرورش یافته حضرت پیامبر صلی الله علیه و آله

حضرت فاطمه علیها السلام پیش از آنکه همسر حضرت علی علیه السلام باشند دختر خانه رسالت بودند که بسان مادر دلسوز حضرت پیامبر صلی الله علیه و آله را در آغوش می‌گرفتند و از ایشان نگهداری می‌کردند، جراحات و زخم‌های ایشان را مرهم می‌گذاشتند و دردها و رنج‌های ایشان را کاهش می‌دادند. اکنون حضرت فاطمه علیها السلام بسوی خانه امامت می‌روند تا چون دختر بودنشان رسالت همسر و مادر بودنشان را نیز انجام دهند. حضرت فاطمه زهرا علیها السلام با یک عروسی ساده و مهری سبک پا در خانه‌ای عاری از هرگونه زرق و برق مادی نهادند تا به ما پیام‌زنانند که سعادت و خوشبختی زندگی زناشویی چیزی غیر از زرق و برق و مادیات است، البته این را همواره می‌توان با سیر در زندگی ایشان یافت. حضرت فاطمه علیها السلام در خانه امامت زندگی می‌کنند و همسر حضرت علی علیه السلام و مادر حسنین علیهما السلام هستند. حضرت زهرا علیها السلام چون خود تربیت یافته دامن وحی بودند و از تربیت اسلامی غافل نبودند، اطلاع داشتند که از چگونگی شیر مادر و بوسه‌هایی که بر لب‌های معصوم کودکانشان می‌زنند گرفته تا تمام حرکات، اعمال و گفتارشان همگی در روحیه طفل اثر دارد. محیط خانه را بسیار بزرگ و حساس می‌دانستند، آنرا کارخانه بزرگ انسان‌سازی و دانشگاه مهم تمرینات نظامی و درس فداکاری می‌شمردند و

می‌دانستند که تربیت شدگان این مدرسه هر درسی را که در اینجا بیاموزند در میدان بزرگ اجتماع به مرحله ظهور خواهند رسانید (امینی، بی‌تا: ۷۹). بنابراین ایشان همواره می‌کوشیدند تا همسر و مادری شایسته باشند و با عمل خود در فرزندان تأثیر گذارند. این دقت حضرت را در تمام اصولی که بر زندگی حضرت فاطمه علیها السلام و حضرت علی علیه السلام حاکم بود می‌توان مشاهده کرد.

۵- اصول حاکم بر زندگانی حضرت فاطمه و حضرت علی علیهما السلام

اصل ساده زیستی و زهد خانوادگی؛ اصل مشارکت در امور زندگی؛ ارزشی بودن ازدواج و حاکمیت ارزش‌ها بر آن؛ اهمیت دادن به تربیت فرزندان؛ ایثار و انفاق خانوادگی؛ استفاده از عوامل معنوی برای حل معضلات و مشکلات؛ احترام متقابل اعضا به یکدیگر؛ حاکمیت اصل مشورت بر زندگی؛ فرمان‌پذیری حضرت فاطمه علیها السلام از حضرت علی علیه السلام؛ نفی ارزش‌های جاهلی در ملاک انتخاب همسر؛ اصل آرامش و زینت برای همسر؛ عبادت در خانه و مأنوس نمودن اطفال با عبادت؛ اصل جهادی بودن همه اعضا و فدائی دادن برای اسلام؛ اصل ارتباط خانه با مسجد و آشنا نمودن فرزندان با آن؛ شاگرد پروری و تشکیل کلاس‌های علمی و دینی در خانه؛ سیاسی بودن همه اعضای خانواده؛ شجاعت و دلیری همه اعضا؛ ایثار و مقدم داشتن دیگران بر خود در همه اعضای خانواده؛ عشق، عاطفه و مهربانی همه اعضا به یکدیگر؛ آدابی از زندگانی حضرت فاطمه علیها السلام و خانواده ایشان است (نیلی پور، ۱۳۸۰: ۷۲-۷۸).

چون نمی‌توان تمام این اصول را به طور کامل شرح داد و میزان اثرش را در جسم و روح اعضای خانواده بیان کرد، خوب است به کتاب فرهنگ فاطمیه مهدی نیلی پور و بعد به ارجاعات خود این تحقیق برای فهم بیشتر رجوع شود. در اینجا از تمامی اصول، ما اصل اهمیت دادن به تربیت فرزندان را برگزیده و در زیر مجموعه‌ای به نام کلاس عالی تربیت به آن می‌پردازیم. البته این اصل را نباید

فراموش کرد که تک تک این اصول خود گزاره‌های تربیتی بوده و تأثیرگذار در تربیت فرزندان می‌باشند.

۵-۱- کلاس عالی تربیت

یک کلاس عالی و نمونه تربیت اسلامی کودک در خانه حضرت زهرا علیها السلام تأسیس شد، کلاس مذکور با همکاری شخص دوم اسلام و بانوی اول اسلام یعنی علی ابن ابیطالب علیه السلام و فاطمه زهرا علیها السلام اداره می‌شد و شخص اول اسلام یعنی حضرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله رسماً بر آن نظارت داشتند و اصول تربیتی و برنامه آن مستقیماً از جانب پروردگار جهانیان نازل می‌گشت، بهترین برنامه‌های تربیتی اجرا شدند و برجسته‌ترین افراد را تربیت نمودند. اکنون به بخشی از آن درس‌ها که درباره فرزندان حضرت علی علیه السلام و حضرت فاطمه علیها السلام اجرا شده‌اند به‌طور خلاصه اشاره می‌کنیم (امینی، بی تا: ۷۹).

۵-۱-۱- درس اول: محبت

در نزد دانشمندان فن تربیت و روانشناسان این مطلب به اثبات رسیده که اطفال در تمام دوران کودکی به محبت و اظهار علاقه نیازمنداند. کودک توجه چندان به کاخ یا کوخ زندگی یا خوراک و لباسش ندارد اما به این مسئله توجه دارد که دوستش می‌دارند یا نه؟ سرچشمه اخلاق و شخصیت آینده او همین اظهار محبت‌هاست. به واسطه نوازش‌ها کودک احساس شخصیت می‌کند و خودش را لایق دوستی می‌داند. کمبود محبت کودک را گوشه‌گیر، بی‌علاقه و پژمرده کرده، حتی گاهی ممکن است برای اظهار عکس‌العمل و نشان دادن بی‌نیازی دست به اعمالی نظیر جنایت، دزدی و ... بزند. درس مذکور در خانه حضرت زهرا علیها السلام به‌طور کامل اجرا می‌شد و حضرت پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله آنرا عملاً به حضرت فاطمه علیها السلام یاد می‌دادند (همان، ۸۰).

روایت شده روزی حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله به نماز جماعت مشغول بودند هرگاه به سجده می‌رفتند امام حسین علیه السلام به پشت ایشان سوار می‌شدند و پاهای

شان را حرکت می دادند وقتی حضرت رسول اکرم ﷺ می خواستند سر از سجده بردارند امام حسین علیه السلام را می گرفتند و کنار می گذاشتند. هنگامی که دوباره به سجده می رفتند باز امام حسین علیه السلام بر آن جناب سوار می شدند. حضرت پیغمبر ﷺ ایشان را می گرفتند و کنار می گذاشتند. ایشان با همین کیفیت نمازشان را به پایان رسانیدند. یک نفر یهودی که جریان را مشاهده می کرد عرض کرد شما نسبت به کودکانتان طوری رفتار می کنید که ما از آن امتناع داریم حضرت فرمودند:

«شما هم اگر به خدا و رسول ایمان داشتید نسبت به کودکان مدارا می نمودید»

یهودی به واسطه رفتار حضرت پیغمبر ﷺ مسلمان شد (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۸۱/۴۳).

۵-۱-۲- درس دوم: پرورش شخصیت

دانشمندان روانشناس می گویند: تربیت کننده باید شخصیت کودک را پرورش دهد و اعتماد به نفس را به او تلقین کند و او را بزرگ نفس و با شخصیت بار بیاورد. مربی اگر به کودک احترام نگذاشت و او را کوچک شمرد و شخصیت او را خرد کرد، طبعاً کودک ترسو و بی شخصیت بار می آید و هنگامی که بزرگ شد خودش را کوچک تر از آن می داند که به کارهای بزرگ اقدام کند. تعریف و توصیف صفات خوب کودک در حضور خودش و دیگران و تلقین بزرگی نفس به او باعث تقویت روحی کودک می گردد (امینی، بی تا: ۸۴). حضرت رسول خدا ﷺ بارها می فرمودند:

«حسن و حسین بهترین جوانان اهل بهشت اند و پدرشان از آنان بهتر است»

و یا به آنان می فرمودند:

«شما ریحان خدایی هستید» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۸۱/۴۳).

سلمان فارسی می گوید:

امام حسین علیه السلام را دیدم که بر زانوی حضرت رسول خدا ﷺ نشسته بودند، ایشان را می بوسیدند و می فرمودند: «تو بزرگ و بزرگ زاده و امام و پسر امام و پدر

امامان هستی. تو حجت، پدر نه حجت می‌باشی که آخرشان قائم است» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۹۵/۴۳).

پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در پرورش شخصیت اولاد حضرت زهرا عَلَيْهَا السَّلَام می‌کوشیدند و حضرت زهرا عَلَيْهَا السَّلَام و حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَام نیز از همین برنامه متابعت می‌کردند. هرگز نشد که کودکان را تحقیر کنند و شخصیت آنها را در حضور دیگران کوچک سازند و شکست بر روحشان وارد نمایند به این علت طبعاً بزرگ و آقا تربیت شدند. روایت شده که شخصی مرتکب گناهی شد که مستوجب کیفر بود خودش را از حضرت رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پنهان داشت تا که امام حسن و امام حسین عَلَيْهِمَا السَّلَام را در بین راه ملاقات نمود آن دو یزرگوار را بر دوش گرفته خدمت حضرت رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مشرف شد عرض کرد: یا رسول الله، حسن و حسین را شفیع قراردادم، پیغمبر خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خندیدند و فرمودند: ترا بخشیدم سپس به حسن و حسین عَلَيْهِمَا السَّلَام فرمودند: «شفاعت شما را قبول کردم» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۱۸/۴۳). برای همین عظمت و بزرگی نفس بود که امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام با سپاه مختصری که داشتند در مقابل سپاه بی-شمار یزید پایداری کردند، مردانه جنگ نمودند و تن به ذلت و خواری ندادند و فرمودند: «مانند بندگان فرار نمی‌کنم و تسلیم خواری و ذلت نمی‌شوم».

۵-۱-۳- درس سوم: ایمان و تقوی

از نظر اسلام اطفال لیاقت و استعداد آنها دارند که تحت تربیت دینی قرار گیرند و دستور می‌دهد که کودکان را از سن ۷ سالگی وادار به نماز کنید، حضرت رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تلقینات دینی را از همان اوایل کودکی و شیرخوارگی در خانه حضرت زهرا عَلَيْهَا السَّلَام به مرحله اجرا در آوردند. هنگامی که امام حسن عَلَيْهِ السَّلَام به دنیا آمدند و ایشان را خدمت حضرت رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بردند وی را بوسیدند و در گوش راستشان اذان و در گوش چپشان اقامه گفتند و درباره امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام نیز همین عمل را انجام دادند (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۴۱). حضرت رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تلقینات روحی را مؤثر می-

دانستند به همین علت حضرت فاطمه علیها السلام در موقعی که با امام حسن علیه السلام بازی می کردند و ایشان را بالا و پایین می انداختند می فرمودند:

«حسن جان مانند پدرت باش. ریسمان را از گردن حق بردار، خدای احسان کننده را پرستش کن و با افراد دشمن و کینه توز دوستی مکن»

در واقع ایشان در این مواقع به اطفال درس شجاعت، دفاع از حق و پرستش خدا را یاد می دادند. حضرت پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله به قدری در مورد تقوای مالی و خودداری از غذای شبهه ناک مراقبت داشتند که ابوهریره می گوید:

مقداری خرما از بابت زکات در اختیار حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله قرار داشت و آنها را بین فقرا تقسیم می کردند وقتی که از تقسیم فارغ شدند امام حسین علیه السلام را بر دوش گرفتند که بروند ناگهان دیدند که حضرت یک دانه از آن خرماها را در دهان گذاشته می مکند حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله دست مبارکش را در دهان ایشان کرده فرمودند: طخ طخ حسین جان مگر نمی دانی که آل محمد صدقه نمی خورند؟ (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۰۵).

در صورتی که امام حسین علیه السلام کودک نابالغی بودند و تکلیف نداشتند اما حضرت پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله می دانستند غذای حرام حتی در روح طفل هم بی اثر نیست و اصولاً بچه باید از همان آغاز کودکی بداند که نباید در خوردنی ها کاملاً آزاد باشد بلکه مقید به حرام و حلال باشد. با چنین تربیتی (حضرت ام کلثوم علیها السلام هم نظیر عمل جدشان حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله را در کوفه انجام دادند).

۵-۱-۳- درس چهارم: مراعات نظم و حقوق دیگران

یکی از مطالبی که باید مورد توجه و دقت پدر و مادر قرار گیرد این است که کودک از حق خودش تجاوز نکند و حقوق دیگران را نیز محترم بداند. کودک باید منظم باشد و چنان تربیت شود که نه از گرفتن حق خود عاجز باشد و نه حقوق دیگران را پایمال کند، البته شالوده این صفت در خانه و به دست پدر و مادر است.

پدر و مادر باید نسبت به تمام کودکانشان به یک شکل رفتار کنند هیچ‌یک را بر دیگری مقدم ندارند، بین پسر و دختر، کوچک و بزرگ، زشت و زیبا و خوش فهم و بدفهم فرق نگذارند حتی در اظهار محبت و علاقه هم باید با آنان به یک صورت رفتار کنند تا حس حسد و کینه‌توزی در بینشان به وجود نیاید و سرکش و متجاوز بار نیابند. اگر کودک دید در خانه خودشان کاملاً حقوق افراد مراعات می‌شود می‌فهمد که در اجتماع هم باید حقوق افراد را محترم شمرد این درس تربیتی به‌طور کامل در خانه حضرت زهرا علیها السلام اجرا می‌شد. حضرت علی ابن ابیطالب علیه السلام می‌فرماید:

روزی پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله در منزل ما استراحت کرده بودند، حسن آب خواست، رسول خدا صلی الله علیه و آله برخواستند قدری شیر دوشیدند، در ظرفی کرده دست حسن دادند. حسین از جای خویش بلند شد و خواست تا کاسه شیر را از دست حسن بگیرد اما پیغمبر صلی الله علیه و آله جلوی حسین را گرفتند و نگذاشتند شیر را از حسن بگیرد، حضرت زهرا علیها السلام عرض کردند: یا رسول الله گویا حسن را بیشتر دوست دارید؟ پاسخ دادند چنین نیست. بلکه دفاع من از حسن این است که ایشان حق تقدم دارند و زودتر از حسین تقاضای آب کردند باید نوبت را مراعات نمود (امینی، بی تا: ۸۹).

نتیجه گیری

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله در مورد تأثیر وراثت در تربیت فرزند فرمودند: «السَّعِيدُ مَنْ سَعَدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ وَالشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ». بدبخت کسی است که در رحم مادر گرفتار بدبختی شود و خوشبخت کسی است که در رحم مادر دارای خوشبختی گردد.

امیر المؤمنین علیه السلام نیز از برادر خود عقیل که در بین عرب نسب شناس بود بعد از شهادت حضرت فاطمه علیها السلام در خواست خواستگاری از دختری را برای خود کردند که بتواند فرزند شجاع به دنیا بیاورد.

خانواده نخستین نشانه شخصیت، اخلاق و فرهنگ انسان‌هاست و فرزندان غالباً ریشه در نیاکان و خانواده‌های فرهیخته دارند. شرافت و کرامت خانوادگی امام حسین علیه السلام و برادر ایشان امام حسن علیه السلام طوری است که جدشان خاتم انبیاء صلی الله علیه و آله پدرشان سرور اوصیاء و مادرشان حضرت فاطمه علیها السلام سرور زنان جهان می باشند. این دو گوهر بی‌بدیل آفرینش از تلاقی دو اقیانوس علم و حکمت علوی و فاطمی پدید آمده‌اند.

امام حسین علیه السلام از نسلی هستند که اگر در صحنه تاریخ جستجویش کنیم شخصیت اشخاص بزرگ و حنیف را یکی پس از دیگری ورق زده به حضرت اسماعیل علیه السلام و بعد به حضرت ابراهیم علیه السلام پیامبر خدا می‌رسیم که سخت‌ترین آزمایشات الهی را پشت سر نهاده و به مقام امامت پس از نبوت نایل گردیدند.

چگونگی شکل‌گیری نطفه در این خانواده مورد توجه بوده، پرورش یافتن هم پدر و مادر این خانواده در دامان وحی، اصول حاکم بر زندگانی این خانواده، اهمیت دادن آن‌ها به مسئله تربیت فرزند، پرداختن دقیق آن‌ها به این امر مهم و بالأخره رفتاری که آن دو پدر و مادر در مقابل یکدیگر داشتند.

امام حسین علیه السلام مهر و عاطفه، صمیمیت و گذشت، فروتنی و تساهل، مردانگی و صلابت و تعقل و پاکدامنی را از محیط خانوادگی خویش فراگرفتند و بذر صفات نیک که در روح ایشان کاشته شده بود در دروان طفولیت آبیاری گردیده است، می‌توان نتیجه گرفت که وراثت و تربیت اهمیت داشته، این بزرگواران امر وراثت و تربیت را در شکل‌گیری شخصیت فرزندانشان مؤثر می‌دانسته‌اند و وراثت و تربیت در شخصیت امام حسین علیه السلام تأثیر مستقیم و مؤثر داشته است

کتابنامه

- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۴۰۳)، معانی الأخبار، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم.

- آقا تهرانی، مرتضی، حیدری کاشانی، محمد باقر، (۱۳۹۲)، خانواده و تربیت مهدوی، کتاب یوسف، تهران.
- امینی، ابراهیم، (بی‌تا)، بانوی نمونه اسلام، شفق، قم.
- حاجتی کرمانی، محمدجواد، (۱۳۸۱)، حسین بن علی حماسه تاریخ، اطلاعات، تهران.
- حسینی طهرانی، سید محمدحسین، (بی‌تا)، لمعات الحسین، علامه طباطبایی، بی‌جا.
- حکیمی، محمود، (بی‌تا)، بررسی کوتاهی در زندگی رهبر آزادگان حسین علیه السلام، مدرسه الامام امیر المؤمنین، قم.
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷)، لغت نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران.
- رسولی محلاتی، سید هاشم، (۱۳۸۱)، زندگانی امام حسین علیه السلام، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.
- زرنندی، محمد، (۱۴۲۵)، نظم درر السمطین فی فضائل المصطفی و المرتضی و البتول و السبطین، دار احیاء التراث العربی، بیروت.
- ساروخانی، محمد باقر، (۱۳۸۹)، مقدمه‌ای بر جامعه شناسی خانواده، بی‌نا، بی‌جا.
- شوشتری، جعفر، (بی‌تا)، امام حسین علیه السلام اینگونه بود، آل علی، چاپ دوم، بی‌جا.
- صافی گلپایگانی، لطف‌الله، (بی‌تا)، پرتوی از عظمت امام حسین علیه السلام، صدرا، بی‌نا، تهران.
- صالحی کرمانی، محمدرضا، (بی‌تا)، الفبای فکری امام حسین علیه السلام، کانون انتشار، تهران.
- صدری افشار، غلام حسین، حکمی، نسترن، حکمی، نسرتین، (۱۳۸۱)، فرهنگ معاصر، بی‌نا، تهران.

- طباطبائی، سید محمدحسین، (۱۳۸۴)، تفسیر المیزان، ترجمه، سید محمدباقر موسوی همدانی، انتشارات اسلامی، بی‌جا.
- عاملی، سید جعفر مرتضی، سیرت جاودانه، محمد سپهری، الصحیح من سیرة النبی الاعظم ﷺ پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، بی‌جا.
- عبد المقصود، عبد الفتاح، (بی‌تا)، امام علی بن ابیطالب، ترجمه، محمود طالقانی، شرکت سهامی انتشار، تهران.
- قاسمی، علی، (۱۳۹۱)، دروان طلایی تربیت، نورالزهر، بی‌نا، قم.
- قنبری، حیدر، (۱۳۸۳)، داستان های شگفت انگیز از تربیت فرزند، فاتح خیبر، قم.
- کرمی فریدنی، علی، (۱۳۸۵)، فروغ آسمان حجاز خدیجه، نسیم انتظار، بی‌جا.
- کلینی، محمد، (۱۳۵۰)، اصول کافی، دارالکتب الاسلامیه، تهران.
- کوفی اهوازی، حسین بن سعید، (۱۴۱۲)، الزهد، تصحیح: عرفانیان یزدی، غلام حسین، الزهد، المطبعة العلمیه، قم.
- م. منصور، پ. دادستان، م. راد، (۱۳۶۵)، لغت‌نامه روانشناسی، سازمان چاپ هنر، بی‌جا.
- مجلسی، محمدباقر، (۱۳۸۱)، زندگانی اخلاقی سیاسی امام حسین (ع) در بحارالانوار، دارالکتاب، قم.
- مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳)، بحارالانوار، مصحح: جمعی از محققان، ناشر دارالأحیاء التراث العربی، قم.
- مفید، محمد بن محمد، (بی‌تا)، الإرشاد، ترجمه، رسولی محلاتی، سید هاشم، اسلامیه، تهران.
- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۶۴)، تفسیر نمونه، دارالکتاب، تهران.
- نیلی پور، مهدی، (۱۳۸۰)، فرهنگ فاطمیه، مرکز فرهنگی شهید مدرس، اصفهان.

